PROCESE ACTIVE ÎN VOCABULARUL ROMÂNESC ACTUAL

Ana VULPE
Institutul de Filologie Română „B. Petriceicu-Hasdeu”
Chișinău, Republica Moldova

Abstract

In the last decade of the 20th century and the beginning of the 21st, when our society underwent a lot of socio-political, economic and cultural changes, the vocabulary of the Romanian language changed unimaginably fast. After a careful examination of the facts of the language from the pages of periodical publications, from a series of radio programs, etc., we have found a series of active processes taking place in the Romanian vocabulary, including the extension and restriction of meanings, the semantic movements, the metaphorization, the formation of new words and meanings and the lexical and semantic borrowings. And all these processes are happening, as Romanian, in this case the vocabulary, is very receptive to novelty.

Key-words: *vocabulary, lexical innovations, loan, lexical “democratization”, semantic derivation*

Résumé

Au carrefour des siècles (la dernière décennie du XXème siècle et le début du XXIème), quand notre société a connu des changements dans les domaines sociopolitique, économique et culturel, on a enregistré aussi des modifications dans le vocabulaire de la langue.En examinant attentivement les faits de langue à partir des pages de périodiques, d'une série d'émissions de radio, etc., nous avons découvert une multitude de processus actifs seproduisant dans le lexique de la langue roumaine, notamment l'extension et la limitation des significations, les mouvements sémantiques, la métaphorisation, la formation denouveaux mots et de nouvelles significations et, ledernier point, mais non pas d’une moindre importance, les emprunts lexicaux et sémantiques.Et tout celaà cause du fait que le roumain, surtout au niveau du, est très réceptif à la nouveauté.

Mots-clés: *lexique*, *innovations lexicales*, *emprunt*, *« démocratisation » du lexique*, *dérivation sémantique*

Fiecare cotitură radicală în viaţa unui popor, determinată de schimbările vertiginoase ce se produc în societate la nivel social-politic, economic şi cultural, generează în limba acestuia o serie de modificări substanţiale, calitative şi , mai ales, cantitative, calificate de unii specialişti drept cataclisme lingvistice. Desigur, nu se poate vorbi de o criză în limbă, precum criza în economie, în politică. Lucrul acesta n-ar trebui să ne îngrijoreze atât de mult, întrucât sistemul limbii, structura rămân, practic, nealterate. Limba, în special vocabularul ei, ia doar altă înfăţişare. Sunt fenomene legice.

BDD-A30427 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:18 UTC)

La răspântia de veacuri (ultimul deceniu al sec. XX şi începutul sec. XXI) lexicul limbii române s-a schimbat inimaginabil de rapid. Vorba e că „epocile de mari prefaceri sociale, de schimbări rapide în felul de viaţă al oamenilor sunt însoţite şi de schimbări lingvistice mai numeroase, care ating, în primul rând, vocabularul, modificându-i atât componenţa, cât şi sistemul semantic”[1]. Vorbind despre procesele active ce s-au produs şi se produc în lexicul limbii române actuale, de dinamismul de care dă dovadă limba romană actuală, menţionăm mai multe, printre care extinderea şi restricţia sensurulor, deplasările semantice, metaforizarea, metonimizarea, formarea de noi cuvinte şi sensuri, calcul, şi, nu în ultimul rând, împrumutirile lexicale şi semantice. De fapt, limba română, în speță vocabularul, este foarte receptiv la noutate.
Cu toate acestea, nu putem vorbi de crearea unei noi realități sociolingvistice, care ar distruge rapid, limbajele încetățenite în vorbirea curentă. Or, limba română, conform opiniei judicioase a venerabilului filolog suedez Alf Lombard, care şi-a consacrat o bună parte a vieţii sale ştiinţifice studierii limbii noastre, spre deosebire de alte limbi romanice, nu elimină din lexic ceea ce a acumulat odată şi, astfel, ea profită de mari rezerve expresive[2] .

Preocupările din ultimii ani, privitoare la completarea, sistematizarea şi descrierea vocabularului limbii române, ne-au impus o examinare atentă a faptelor de limbă din paginile unor publicaţii periodice, dintr-o serie de emisiuni radiofonice şi televizate, dat fiind faptul că anume acestea recepţionează cu promptitudine schimbările în limbă. Ca urmare, am constatat un şir de procese active ce au loc în lexicul limbii române. Atrage atenţia, în primul rând, numărul impunător de cuvinte străine ce au pătruns în lexicul limbii române, în special anglicisme. Asistăm aproape zilnic la o modificare pe plan lexical în acest sens, la o „invazie” lexicală, fapt semnalat de mulţi specialişti în domeniu (M. Avram, A. Bidu-Vrănceanu, G. Ciobanu, F. Dimitrescu, M. Dumitrescu, V. Bahnaru, I. Druță, I. Manole, A. Stoichițoiu-Ichim, A. Vulpe, P. Zugun ş.a.). Opiniile specialiştilor referitor la avalanşa de cuvinte străine în limba română sunt diferite. Unii au o atitudine negativă, cel puţin, privind utilizarea acestora în forma originară, vorbind de „poluarea limbii”, alţii au o atitudine mai loială. Or, nu prea ne imaginăm o bună funcţionare a limbii române acum, în era tehnologiilor informaționale, fără împrumuturile gen *designer, manager, online, word, fail, site, web, e-mail* sau *duty-free* (marfuri cumpărate pe aeroporturi, nave sau in avion, la preturi mici, fiind scutite de taxe), *non-profit, tour-operator* (companie care organizeaza si vinde vacanţe prin intermediul unui agent turistic), *voucher* (document care poate fi folosit, in loc de bani, pentru a plati ceva), *banner* (fâşie lungă de pânză pe care este scris un mesaj, un slogan etc. publicitar)*, clip, skate* (patinaj pe role)*, training, item* etc., etc. Dacă multă vreme modificările în cadrul vocabularului s-au făcut, în fond, prin crearea de cuvinte noi şi ceva mai puţin prin importul de cuvinte din limbile vorbite de populaţiile vecine, astăzi, datorită unor procese de europenizare, de globalizare chiar, se preferă varianta de împrumut a cuvintelor din limba care se impune ca fiind de circulaţie internaţională, şi anume engleza. Desigur, trebuie făcută distincţie între anglicismele strict necesare, pertinente şi cele de fason, utilizate abuziv, doar pentru că sunt în vogă.

[1]Lucia Wald L, 2017: 149.
[2] Alf Lombard, apud Gheorghe Bulgăr, 2001: 5.

BDD-A30427 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:18 UTC)

Varianta optimă, din punctul de vedere al dezvoltării limbii, ar fi acea care se caracterizează printr-o stare de echilibru între influenţele interne şi cele externe, adică între crearea de cuvinte noi şi adoptarea de neologisme. Acest moment este important pentru păstrarea nealterată a structurii interne a limbii, constituind cheia care îi va permite să supravieţuiască şi să prospere.

„Democratizarea" limbii a creat condiţiile când unele cuvinte specifice iniţial anumitor pături ale societăţii, spre ex., *reglare de conturi* (cu sensul „răfuială"), *a lichida* (cu sensul „a omorî"), *a achita* (cu sensul „a omorî"), *a ciripi* (cu sensul „a denunţa") *bombă* (cu sensuirle „1) ştire senzaţională; 2) foaie cu răspunsul pregătit, pentru a răspunde la examen"), *a da în bară* (cu sensul „a greşi"), *capelmaistru* (cu sensul „şef al unei bande de hoţi) au trecut limita unui mediu social anumit, au depăşit categoria elementelor lexicale speciale, fiind utilizate destul de frecvent în mass-media şi, astfel, devenind un bun al tuturor limbajelor de comunicare (texte artistice, publicistice, reportaje, dezbateri politice etc.)[3]. Menţionăm, în acest sens, că uzul multor tineri basarabeni, uzul neliterar, desigur, abundă, mai ales, în argouri de origine rusească, pe care le-au adaptat la sistemul gramatical al limbii române: *bazar* „vorbă, discuţie", hohmă „glumă", *a zacalibi* „a plictisi, a sătura"; *a gruzi* „a speria; *a chidăni „*a înşela"; *menţi* „poliţişti ", *ciotcos* „bun, de valoare" şi multe altele. Desigur, acestea nu au niciun impact asupra limbii române literare. Despre acestea vorbeşte cu lux de amănunte prof. Irina Condrea în mai multe articole şi studii de cultivare a vorbirii[4]. Faptul că astăzi argourile, jaroanele, fiind utilizate, în marea lor majoriate nu necezită anumite explicaţii, precizarea lor printr-un echivalent din limbajul general mărturisesc că acestea au pătruns şi în limbajil păturilor sociale instruite (sau, cel puţin, sunt înţelese de exponenţii acestora), demonstrând libertatea de autoexprimare, dreptul la alegerea mijloacelor de exprimare, adică aşa-numita democratizare a limbii. Este evident că nici împrumuturile, nici jargoanele, argourile nu au putut pătrunde invaziv în limbă, dacă acestea n-ar fi fost cerute de societate, n-ar fi răspuns unor necesităţi ale acesteia. În acest context, amintim afirmaţia judicioasă a savantului englez J. Lyons că „toate limbile vii (...) sunt prin natura lor sisteme durabile şi suficiente de comunicare, îndeplinind feluritele şi multiplele nevoi sociale ale comunităţilor care le utilizează. Pe măsură ce aceste nevoi se schimbă, limbile vor tinde să evolueze spre a face faţă noilor condiţii. Dacă e nevoie de termeni noi, ei vor fi introduşi în vocabular, fie prin împrumutul din alte limbi, fie creându-i din elementele existente în vocabular, prin mijloacele interne ale limbii"[5] .

Un loc important în schimbările ce au loc în limbă îl ocupă şi fenomenul actualizării lexicului. Prin „actualizare" se subînţeleg schimbările profinde de ordin semantic (extinderea combinatoricii cuvântului, formarea de noi sensuri, inclusiv figurate, modificarea sensului cuvântului determinată de reorientarea ideologică etc., etc.) la care sunt supuse cuvintele din fondul lexical de bază; apariţia unor îmbinări stabile de cuvinte; activizarea procesului derivaţional. Astfel, cuvintele simple, obişnuite, arhicunoscute se modifică semantic într-atât, încât dacă vreun purtător de limbă ar fi rămas, din punct de vedere lingvistic, la nivelul anilor 80, cu greu ar fi înţeles îmbinările de tipul *spălare de bani, economie tenebră, produse umanitare, câmp informaţional etc.*

[3] A se vedea Kostomarov V.G., 1994: 63.
[4] A se vedea Irina Condrea, 2014: 110.
[5] John Lyons, 1995: 57.

BDD-A30427 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:18 UTC)

Să analizăm, din această perspectivă, mai detaliat cuvântul *ecologie* şi derivatul lui *ecologic*. În dicţionarele existente *ecologie* este înregistrat cu sensul: "Ramură a biologiei care studiază raporturile dintre organisme şi mediul în care se dezvoltă şi trăiesc.

În sociologie: *Ecologie umană* -- studiul relaţiilor dintre fenomenele sociale şi spaţiile în care sunt cuprinse". Dintre îmbinările frecvente în care predomină acest sens menţionăm: *situaţie ecologică, catastrofă ecologică, expertiză ecologică, cunoştinţţe ecologice, cultură ecologică* etc. Treptat semantica acestui cuvânt s-a extins, datorită extinderii combinatoricii lui. Apar în vorbire îmbinări cu alt sens, figurat, abstract, şi anume „ocrotire, păstrare, menţinere a ceva": *ecologia sufletului, ecologia limbii ş.a.* Prin urmare, structura semantică a acestui element lexical se complică, se reorganizează. Mai mult decât atât. Atestăm şi alte îmbinări, ca *gândire ecologică, societate ecologică* etc. în care se întrevede, se cristalizează un alt sens. Ar fi vorba de sensul „care este orientat spre rezolvarea problemelor de ecologie". Iar într-o altă îmbinare, destul de frecventă, şi anume *produse pur ecologice,* am sesiza sensul „nepericulos, inofensiv".

După cum observăm, la baza derivării semantice în cazurile expuse supra stă factorul combinatoric. Cu cât ne îndepărtăm mai mult de contextul obişnuit al unui element lexical, cu atât sunt mai mari şansele unei noi evoluţii semantice. În categoria elementelor lexicale vizate am putea include şi cuvântul *pachet.* Majoritatea dicţionarelor româneţti actuale (inclusiv cele online) îl înregistrează ca substantiv cu 2 sensuri: 1) obiect constând din ceva înfăşurat sau legat în aşa fel, încât să fie comod de transportat sau păstrat; 2) ansamblu de piese identice, legate între ele, folosit într-un sistem tehnic. Analizând atent contextele în care este utilizat acest cuvânt în ultimii ani, lesne observăm cristalizarea a încă două sensuri neologice: 1) ansamblu de propuneri, măsuri etc. legislative: *pachet de legi;* 2) set de servicii, propuneri etc., oferite de cineva şi fiind incluse într-un preţ unic: *pachet turistic*; *servicii la pachet.* Mai mult decât atât, acesta a dezvoltat şi îmbinări terminologice, ca *pachet de acţiuni , pachet majoritar* (în finanţe).

Şi formarea de îmbinări stabile (cu un anumit grad de sudură) vine să intensifice procesul de actualizare a cuvintelor în limbă. De ex., cuvântul *spălare* este înregistrat în mai toate dicţionarele limbii doar cu sensul „acţiunea de a (se) spăla şi rezultatul ei", fără a se indica vreo îmbinare stabilă. Uzul însă demonstrează existenţa, în limbajul comun, nespecializat, a, cel puţin, două îmbinări, foarte frecvente, şi anume: *spălare de bani* cu sensul „ proces prin care infractorii încearcă să ascundă originea şi posesia veniturilor reale provenite din activităţi ilegale" şi *spălare a creierului* cu sensul „procedeu prin care cineva, cu metode, în special, psihice, încearcă să anuleze convingerile unei persoane, obişnuinţele lui culturale etc., în scopul de a le înlocui cu altele, conforme ideilor şi dorinţei celui care aplică acest procedeu".

Menţionăm că anume utilizarea frecventă a corpusurilor lingvistice analizate în acest studiu a determinat includerea lor în dicţionarele de cuvinte şi sensuri noi[6].

La fel şi procesul derivării actuale, utilizând sistemul morfematic al limbii, răspunde necesităţilor societăţii de creare a noilor unităţi de comunicare. Actualmente, acesta se aseamănă, practic, cu o avalanşă, care este greu de dirijat, fiind mai pronunţat în cazul prefixoidelor. Aici s-ar putea vorbi chiar de o stihie în limbă. Derivatele lexicale noi nu intră în limbă treptat, etapizat, cum se întâmplă în cazul când limba se dezvoltă lent, fără „explozii", ci într-un mod rapid, fulgerător, atunci când, în legătură cu actualizarea unei sau altei noţiuni în vorbire, apare brusc un cuib numeros de deri-

[6] A se vedea Veronica Păcuraru et alii, 2014.

BDD-A30427 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:18 UTC)

vate. În acest sens, menționăm, în special, activizarea unor prefixoide, care exprimă sensuri actuale pentru perioada istorică dată (de după anii ”90). Vorbim de cuiburile de derivate formate, îndeosebi, cu prefixoidele: *post-, super-, hiper-, anti-, cvasi-, vice-*, *euro-, pseudo* etc. De ex.: *postsovietic, postcomunist, posttotalitarism, postuniversitar, postdoctoral, postmodernism* sau *vicepreşedinte, vicepremier, vicerector, vicedirector*, *viceprimar* etc., etc. sau cu *pseudo-: pseudocultură, pseudopatriot, pseudoinformaţie, pseudoistorie, pseudoreformator, pseudocentrist* etc. Un adevărat boom se atestă după 2000 în utilizarea lui *euro-* (mai fiind considerat neoconfix)*: europarlamentar, eoroconstituţie, euroglobalizare, eurolider, eurosport, euromilionar, eurocadre,* chiar *eurogripă ş. a.* Am vorbit supra despre extinderea semantică a elementului lexical *ecologie.* Probabil că acest fenomen a generat apariția și utilizarea frecventă a prefixoidului *eco-* : *ecoproduse; ecoseminţe; ecoambalaj*, *ecozonă, ecosistem*, *ecocatastrofă* etc. Se atestă chiar ca element de sine stătător, detaşat de componentul de bază: *produse eco, zonă eco* etc. Destul de frecvente sunt și îmbinările având în componenţă elementul străin, de origine engleză, *show*: *show-programă, show-balet, show-grupă, show-bussines* etc.

O creştere numerică spectaculoasă atestăm şi în cazul acronimelor din iniţiale**:** *CV, SRL, SA, ONG, PNUD, CD, SMS, MMS, DVD* şi multe altele. Nu mai amintem aici despre creşterea spectaculoasă a numărului de sigle care denumesc instituţii, firme, partide, (acestea din urmă fiind frecvente, mai ales, în perioadele electorale).

Concluzii. Limba unui popor trebuie să se adapteze permanent la condiţiile mediului socioplitic, economic şi cultural în care acesta trăieşte. O limbă vie nu se află niciodată într-o stare de „repaus”. Influenţele asupra ei vin încontinuu atât din interior, cât şi din exterior. „Limba nu este dinamică pentru că se schimbă -- adică pentru că schimbarea este un „fapt” -- , afirma lingvistul notoriu Eugen Coşeriu, ci se schimbă pentru că natura ei este dinamică, pentru că limbajul este o activitate liberă, adică creatoare, şi „moare” când încetează să se mai schimbe...”[7] .

Este important să realizăm că fenomenele lingvistice luate în discuție în materialul de față sunt, pracic, universale, fiind caracteristice tuturor limbilor în procesul lor de evoluție. În zilele noastre, marcate prin cataclisme sociale, acerstea se disting doar printr-o mai mare intensitate, fapt ce creează uneori impresia unui haos lingvistic.

BIBLIOGRAFIE

Bulgăr, Gheorghe, Prefaţă la *Dicţionar de paronime,* Bucureşti, Editura Lugman, 2001.

Condrea, Irina, *E timpul să vorbim corect*. Chișinău, Editura Prut, 2014.

Coşeriu, Eugen, *Sincronie, diacronie şi istorie. Problema schimbării lingvistice.* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997.

Lyons, John, *Introducere în lingvistica teoretică.* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1995.

Păcuraru, Veronica, Ungureanu,Violeta, Vulpe, Ana, *Dicționar de cuvinte și sensuri noi* (*cu exemple din limbajul uzual*). Chișinău, Editura Pro Libra, 2014.

Wald, Lucia, *Progresul în limbă*. *Scurtă istorie a limbajului,* Ediția a II-a revăzută, Iași, Editura „Universității Ioan Cuza”, 2017.

Костомаров, В. Г., *Языковой вкус эпохи. Из наблюдений над речевой практикой масс-медиа*, Moscova, 1994.

[7] Coşeriu Eugen, 1997: 236.

BDD-A30427 © 2019 Editura Sitech
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 17:00:18 UTC)